

ERVARINGEN EN INZICHTEN
UIT DE KOMGRONDENGEBIEDEN I
DE HOUDING VAN DE TRADITIONELE BOER

Ir. J. P. A. VANDEN BAN

Stichting tot Ontwikkeling van Komgrondengebieden, Tiel

ERVARINGEN EN INZICHTEN UIT DE KOMGRONDENGEBIEDEN I

DE HOUDING VAN DE TRADITIONELE BOER

Ir. J. P. A. VAN DEN BAN

Stichting tot Ontwikkeling van Komgrondengebieden, Tiel

HET BELANG VAN „HOUDINGEN”

De agrarische voorlichting stelt zich ten doel het gedrag van de plattelanders te beïnvloeden. De voorlichting bevat niet alleen een aanbeveling (*wat* te doen), maar ook een motivering (*waarom* het zo te doen). Voor het welslagen van de voorlichting is het van groot belang in welke mate die motivering aanslaat.

Een goede voorlichter zal dan ook niet alleen letten op de technische mogelijkheden tot gedragsverandering, maar hij zal tevens uitgaan van de gewoonten en opvattingen van de boeren die hij tracht te bereiken. Daartoe is nodig dat hij niet alleen de kennis heeft van de landbouwwetenschap, maar vooral ook van de houdingen van de boeren ten opzichte van de bedrijfsvoering.

Het begrip „houding” is een vakterm uit de sociologie. Het is een innerlijke toestand van een persoon, die enigszins duurzaam van aard is, die betrekking heeft op iemand of iets in het blikveld van deze persoon en die hem kan aanzetten tot bepaalde gedragingen. Het is dus een „staat van gereedheid” voor bepaalde innerlijke en uiterlijke gedragingen. We hebben allemaal onze vaste voorkeuren, sympathieën of antipathieën, onze verwachtingen en overtuigingen.

We kunnen dus net zo goed spreken over de houding van de voorlichter als over de houding van de boer. Het kan zijn dat vooruitstrevende boeren tegenover de bedrijfsvoering dezelfde houding hebben als de voorlichters. Bij traditioneel ingestelde boeren zal dit niet het geval zijn. Eigenlijk kan men niet spreken van de houding van de traditionele boeren in Nederland of in een bepaald rayon, want er zijn geen twee mensen gelijk. Toch leert de ervaring dat bepaalde opvattingen veel voorkomen. In dit artikel zijn de traditionele elementen uit de houdingen die bij vele traditionele boeren voorkomen, samengevoegd. Dit geeft dus een vertekend beeld, ook al omdat de echte traditionele boeren in Nederland in snel tempo bezig zijn te verdwijnen. Aan de andere kant kunnen ook vooruitstrevende mensen soms plotseling vanuit die gedachtenwereld reageren als hun jeugdherinneringen weer bovenkomen. Het is de sfeer waarin de vorige generaties hebben geleefd.

Het kan dus voor een voorlichter belangrijk zijn om zijn inzicht te vergroten door aandacht te besteden aan de houding van „de traditionele boer”.

HET STREVEN VAN DE TRADITIONELE BOER

De traditionele boeren zien als één van hun belangrijkste levensdoelen zich voor de toekomst een bestaanszekerheid te verwerven. Daarbij streven zij niet naar een zo

groot mogelijk inkomen, maar zij zijn tevreden met een inkomstenniveau dat in hun eigen kring redelijk en acceptabel wordt geacht. Een groot vermogen vinden zij belangrijker dan een hoog inkomen. Het bedrijf wordt beschouwd als de bestaansbasis van het gezin en aan het bedrijfsbelang wordt bijna alles ondergeschikt gemaakt.

Voor de traditionele kleine boer is de manier om vooruit te komen in de wereld: door hard werken en zuinig leven geleidelijk zijn eigen bedrijfje te vergroten. De drang om zich een betere positie te verwerven is bij hem echter niet zo groot meer wanneer hij op een niveau is aangeland dat men in zijn milieu redelijk vindt. Velen hebben hun jeugdideaal bereikt als ze van arbeider zijn opgeklommen tot boer met een zelfstandig bedrijf.

Bij overdracht van het bedrijf aan een zoon begint de jonge boer vaak met een schuld, vooral aan zijn familieleden. Het streven is er dan op gericht om het bedrijf zo snel mogelijk schulden-vrij te maken.

Iedere lening wordt gezien als een persoonlijke schuld. Er bestaat bij deze mensen een voorkeur om iedere investering zelf te financieren. Men heeft een vrees voor het opnemen van krediet, zelfs voor investeringen waarvan de jaarlijkse baten groter zijn dan het rentebedrag. Alleen wanneer men land kan kopen wordt hier soms vrij gemakkelijk overheen gestapt. Desnoods is men bereid voor het uitbreiden van het bedrijf meer te betalen dan de goedgekeurde pachtprijs of koopprijs volgens de normen van de Grondkamer.

De traditionele boer ziet de financieringsproblemen vooral in geldstromen, hij rekent alleen met wat hij ontvangt of uitgeeft. Zijn eigen arbeid en ook de (niet betaalde) arbeid van de gezinsleden worden niet als kostenfactoren herkend. Hetzelfde geldt voor de afschrijving en de rente van eigen bedrijfskapitaal. Ook eigen gebruik van melk, aardappelen, fruit enz. ziet men niet als bedrijfsopbrengsten. Elke uitgave van geld wordt als een verlies gevoeld; vandaar de sobere levensstandaard, het gebruik van oud zaaizaad en pootgoed, het fokken met goedkope stiertjes, het timmeren met oud hout, protest tegen verhoging van waterschapslasten enz.

Hierbij past ook de neiging om te profiteren van onmiddellijke voordeeltjes, die direct geld in het laadje brengen, bijvoorbeeld bij de veehandel.

Het streven naar continuering van de bestaanszekerheid leidt ertoe, dat men op alle mogelijke manieren kwetsbaarheid tracht te vermijden. Men neemt genoeg met een lage levensstandaard, bijvoorbeeld een sobere inrichting van de woning zonder comfort en luxe. Als er desondanks tegenslag komt, zoals misoogst of ziekte, dan wordt dit gezien als een noodlot dat men moet aanvaarden.

Het boerenwerk en het boerenleven ziet de traditionele boer als iets van een andere en hogere orde dan werk op kantoor of fabriek. Het idee om ondergeschikt te zijn of gebonden aan voorgeschreven werktijden staat hem bijzonder tegen. Bovendien heeft hij een bijzonder hoge waardering voor zijn eigen spierarbeid, maar intellectuele arbeid ziet hij niet als werken. Bedrijfsorganisatorische kwesties zijn voor hem geen probleem, want de bedrijfsvoering is ingebed in de heersende bedrijfsstijl in het dorp. Daarbij past, dat men ook nog steeds een geringe waardering heeft voor ons – zo theoretische – landbouwonderwijs.

HET GEZIN

Men ziet de kinderen soms nog als potentiële arbeidskrachten, die op het bedrijf behoren te werken als ze niet naar school gaan. Voor de ouderavonden van scholen heeft men maar weinig belangstelling. Het gezinsleven wordt ondergeschikt gemaakt aan het bedrijfsbelang. Kinderen worden ook niet betaald voor hun arbeid in het bedrijf, en loon dat buiten het bedrijf wordt verdiend wordt door de kinderen afgedragen aan de algemene gezinskas.

Men is gewend om lange arbeidsdagen te maken en komt eigenlijk nauwelijks tot een actieve vrijetijdsbesteding.

In het gezin oefent de vader een patriarchaal gezag uit. Hij is niet alleen kostwinner, maar ook hoofd van het gezin, leermeester voor de kinderen enz. Verzorging bij ziekte of oude dag wordt gezien als een gezins- of familietaak. Men heeft in het dorp geen zelfgekozen kennissenkring, maar gaat met iedereen om als mededorpsgenoot. Zonder de bel te gebruiken loopt men achterom bij elkaar binnen en men beschouwt elkaar dan niet als gast tegenover wien men als gastvrouw of gastheer moet optreden.

Naast deze openheid binnen het dorp heeft het gezin een zekere geslotenheid naar binnen. Men praat moeilijk met elkaar over persoonlijke of intieme kwesties zoals loon of zakgeld, verliefdheid, bedrijfsopvolging enz. In deze sfeer kunnen zich vetes ontwikkelen door het zwijgend naast elkaar leven; dit komt ook voor bij conflicten tussen ouders en kinderen.

DE DORPSSAMENLEVING

Het contact tussen de dorpsgenoten is vaak oppervlakkig van aard. Men kent en groet iedereen, maar dat houdt geen vriendschap in. Men geeft zijn eigen mening en innerlijk niet prijs. Het-veel-weten-van-elkaar betekent niet alleen onderlinge bijstand en hulpvaardigheid, maar ook sociale controle: het geroddel en getreiter tegenover ieder die van het normale dorpspatroon afwijkt.

Naast deze dorpssamenhang zijn er in gemeenschappen waarin de traditionele boeren hun stempel drukken op de samenleving, meestal belangrijke standsverschillen. Men waardeert elkaar vaak meer naar afkomst dan naar prestatie; er is achterdocht en wantrouwen tussen verschillende religieuze overtuigingen, tussen grote boeren en arbeiders (of kleine boeren), tussen verschillende dorpen of tussen familiegroepen in één dorp. Men vindt het normaal dat oude families de leiding hebben in de gemeenteraad, het waterschap en het kerkbestuur. Hierbij behoort soms rancuneus ontzag tegenover de plaatselijke overheid. De onderlinge tegenstellingen leiden tot een informele structuur van verbanden die onverwachts hun invloed doen blijken. Soms is men tegenstander van iets nieuws omdat het initiatief komt uit een „verkeerde” groep (dorp, familie, beroepsgroep).

Dit wordt overdekt door de formele structuur van verenigingen, organisaties, commissies enz., maar het gedrag van de leden wordt daarin vaak sterk beïnvloed door de informele structuur. Voor het verenigingsleven is moeilijk leidinggevend kader te vinden. Men durft het niet aan om als voorzitter in een vergadering gezag uit te oefenen.

nen. Dit past niet onder elkaar. Men kent elkaar te goed uit het dagelijkse leven dan dat men de meerdere zou willen of kunnen zijn boven de anderen. Kritiek op de leiding is trouwens steeds aanwezig zonder dat de critici zelf de verantwoordelijkheid zouden willen aanvaarden. Het verenigingsleven kan dan geen eigen leven leiden, omdat het wordt overwoekerd door het relatiepatroon van het dagelijks leven.

Daarnaast aanvaardt men graag het gezag van buitenstaanders die in het dorp komen wonen. Men laat ze de kastanjes uit het vuur halen en blijft zelf buiten schot. Gaat het goed dan steunt men ze, gaat het niet goed dan laat men ze in de steek.

DE MAATSCHAPPIJ

De traditionele boer voelt zich thuis in een statische maatschappij, waarin de bestaande orde der dingen tot norm geworden is van hoe het eigenlijk behoort te zijn. Aangezien hij in de maatschappij nooit behoort heeft tot de leidinggevende bovenlaag, is zijn houding vaak verbonden met een zeker minderwaardigheidsgevoel, waaruit de afweerhouding is te verklaren tegen ontwikkelingen waarop hij zelf geen invloed kan uitoefenen.

Hij leeft onder een voortdurende vrees voor een nieuwe landbouwcrisis. De ervaringen van vroegere geslachten in 1880, 1923 en 1931 zitten diep geworteld in zijn houding. Deze boer beschouwt zijn eigen bestaan als zeer wisselvallig en onzeker. Hij kan dan ook weinig belangstelling opbrengen voor ontwikkelingen die in de verre toekomst mogen worden verwacht.

Iedere invloed die van buitenaf zijn bestaan bedreigt vindt hij ongepast. Daarom moeten „ze” in Den Haag zorgen voor goede prijzen, de rest zal hij dan zelf wel doen. Hierbij wil hij zo min mogelijk afhankelijk zijn van ambtenaren of functionarissen. De regering, het Landbouwschap of de coöperatie mogen hem niet in zijn beroepsvrijheid belemmeren.

Het blikveld van de traditionele boer is niet groot. Hij leeft binnen een beperkte horizon, zowel in de ruimte als in de tijd. Wat elders gebeurt maakt hij niet bewust mee. Van de algemene ontwikkelingstendensen en structuurveranderingen ziet hij alleen de wijze waarop deze zich in zijn eigen milieu reeds hebben geopenbaard. Zoals gezegd, kan hij ook weinig belangstelling opbrengen voor ontwikkelingen die in de verre toekomst mogen worden verwacht, maar hij baseert zich liever op ervaringen in het verleden.

BELANG VOOR DE VOORLICHTING

Het is niet de bedoeling van deze beschrijving om een aantal determinatiekenmerken te geven van achterlijke boeren of achtergebleven gebieden. Er is zelfs getracht om geen enkel waarde-oordeel uit te spreken, maar een zakelijke beschrijving te geven van traditionele kenmerken in het denken, voelen en streven van de mens op het platteland. Deze beschrijving kan gedeeltelijk evengoed worden toegepast op kleine ondernemers in detailhandel en ambachten als op de boeren.

Door de houdingen tegenover verschillende aspecten van het leven met elkaar in

verband te brengen kan de voorlichter zijn inzicht vergroten. De houding ten opzichte van financieringsvragen kan bijvoorbeeld in verband staan met het gezinsleven of met de houding tegenover de arbeid. In een volgend artikel zullen we bezien welke gevolgen dit heeft voor de voorlichting.

LITERATUUR

1. BAN, A. W. VAN DEN. Enkele kenmerken en eigenschappen van de vooruitstrevende boeren I en II. *Bulletins no. 5 en no. 6 van de afd. Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool*. Wageningen, 1956-1958.
2. BAN, J. P. A. VAN DEN. De voorlichting bij ruilverkavelingen. *Meded. No. 28 van de Cultuurtechnische Dienst* (niet gepubliceerd). Studiebijeenkomst voor ingenieurs, 1960.
3. DOORN, J. A. A. VAN en C. J. LAMMERS. *Moderne Sociologie*. Utrecht en Antwerpen, 1960.
4. HOFSTEE, E. W. Sociologische aspecten van de landbouwvoorlichting. *Bulletin no. 1 van de afd. Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool*. Wageningen, 1953.
5. LEST, J. C. C. VAN DE. De Brabantse Maaskant. Een sociologische verkenning. Rapport uitgebracht door het Provinciaal Opbouworgaan Noord-Brabant aan het Diocesaan Sociaal Charitatief Centrum in het bisdom 's-Hertogenbosch, Tilburg, 1959.
6. RINSMA, TH. J. Ruilverkavelingsonderzoek Heusden en Altena. Intern rapport van de Stichting tot Ontwikkeling van Korngrondengebieden (niet gepubliceerd). 1960.
7. WICHERS, A. J. De beoefening van de bloemisterij en groenteteelt te Beesd. *Bulletin No. 3 van de afd. Sociologie en Sociografie der Landbouwhogeschool*. Wageningen, 1956.

Tiel, september 1961